

1. Johdanto

Mahdolliset kommentit ja huomiot johdannosta:

Mediaympäristö on muuttunut nopeasti tekoälyn, sosiaalisen median ja lisääntyvän informaatiovaikuttamisen vuoksi. Tämä on lisännyt kriittisen medialukutaidon tarvetta kaikissa ikäryhmissä. Samalla polarisaatio, luottamuksen heikkeneminen ja uutisten välttely haastavat demokratiaa ja kokonaisturvallisuutta. Päivitetyt linjaukset vastaavat näihin ilmiöihin ja vahvistavat sekä kansallisia että EU-tason velvoitteita edistää medialukutaitoa.

Varhaiskasvatus on koulutusjärjestelmän alkuosa, jossa mediakasvatuksen perusta luodaan. Siksi varhaiskasvatus on ratkaiseva vaihe mediakasvatuksen yhdenvertaiselle toteutumiselle koko koulutuspolulla. On olennaista, että linjaukset tunnistavat varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen keskeisen roolin mediakasvatuksen yhdenvertaisen perustan rakentamisessa koko koulutuspolulle. Tämä on myös lausuntomme lähtökohta.

2. Mediakasvatuksen nykytila

Yhdymme linjausluonnoksessa tunnistettuihin huoliin mediakasvatuksen nykytilasta. Erityisen vakavana pidämme sitä, että mediakasvatuksen pääaineopetus korkeakouluissa on käytännössä ajettu alas. Tämä heijastuu väistämättä myös alan tutkimukseen, mikä heikentää koko kentän osaamispohjaa tulevaisuudessa.

Huolestuttavaa on myös mediakasvatuksen rahoituksen riittämättömyys ja epävarmuus. Toiminta on vahvasti hankkeistunutta, ja pysyvien rakenteiden puuttuminen heikentää pitkäjänteisyyttä ja vaikuttavuutta. Yhdymme arvioon siitä, että yhteiskunnallinen ja alueellinen eriarvoistuminen sekä lisääntyvä polarisaatio vaikeuttavat mediakasvatuksen vaikuttavuutta. Linjausluonnoksessa todetaan osuvasti, että ihmisten kokemat todellisuudet eriytyvät ideologisesti ja fyysisesti, mikä vaikeuttaa yhteisen ymmärryksen rakentamista ja rapauttaa julkista keskustelua. Juuri siksi mediakasvatuksen vahvistaminen on nyt entistäkin tärkeämpää, vaikkakin se rahoituksen niukkuus asettaa sille mittavia haasteita.

3. Visio

Kannatamme linjausten esittämää visiota, jossa mediakasvatus nähdään yhdenvertaisena, korkeatasoisena ja ajantasaisena toimintana, joka vahvistaa demokratiaa, kokonaisturvallisuutta ja ihmisten hyvinvointia.

4. Tavoitteet

Yhdymme luonnoksen tavoitteisiin. Luonnoksen lausuma *“Toimijuutta ja hyvinvointia vahvistava medialukutaito syntyy ammattilaisten kattavan mediakasvatusosaamisen ja kansalaisten oman ja yhteisen oppimisen seurauksena”* on sinänsä oikeansuuntainen, mutta osaamisen kehittämisen kokonaisuutta kuvaavana se jää varsin vaatimattomaksi. Kirjaus ei heijasta sitä vakavuutta, jolla luonnoksen nykytilakuvaus nostaa esiin osaamisvajeen, korkeakoulutasoisen mediakasvatuksen supistumisen, opettajankoulutuksen puutteet ja osaamisen rakenteellisen heikentymisen.

Korostamme, että korkeakoulutasoisen mediakasvatusosaamisen vahvistaminen on välttämätöntä koko koulutusjärjestelmän mediakasvatuksen toteutumiselle. Koulutusjärjestelmässä, jossa opettajat työskentelevät, on kyse koko ikäluokan läpäisevästä instituutiosta, jonka vaikutus on yhteiskunnallisesti poikkeuksellisen laaja. Linjausluonnoksen nykytilakuvaus osoittaa, että mediakasvatuksen pääaineopetus ja laajemmat kurssikokonaisuudet on korkeakouluissa käytännössä ajettu alas (s. 7–8), mikä vaarantaa osaajapohjan uusiutumisen ja heikentää opettajankoulutuksen valmiuksia. Jos korkeakouluissa ei kouluteta mediakasvatuksen asiantuntijoita eikä tulevia opettajia varusteta riittävällä mediakasvatusosaamisella, mediakasvatuksen systemaattinen ja yhdenvertainen toteutuminen kaikilla koulutusasteilla ei ole mahdollista. Tavoiteosiota tuleekin täydentää eksplisiittisellä kirjauksella korkea-/opettajankoulutuksen roolin vahvistamisesta.

Nykytilan arvioinnissa esiin nousseet vakavat huomiot rahoituksen lyhytjänteisyydestä, riittämättömyydestä sekä mediakasvatuksen osaamispulasta eivät vielä heijastu tavoiteosioon riittävän selkeästi. Huolenaihe kohdistuu erityisesti opettajakoulutukseen ja tutkimuksen rahoitukseen. Rahoitus on kuvattu pirstaleiseksi, epävarmaksi ja hankkeistuneeksi — tilanteeksi, joka uhkaa mediakasvatuksen jatkuvuutta ja kykyä vastata kasvaviin yhteiskunnallisiin tarpeisiin.

Edellä esitettyjen havaintojemme korjaaminen olisi tärkeää nostaa selkeämmin näkyviin jo tavoitelinjauksissa, ei ainoastaan myöhemmissä toimenpiteissä.

5. Toimenpiteet

5.2 osaamisen kehittäminen

Kannatamme toimenpiteiden linjausta vahvistaa selkeästi medialukutaitoa koko koulutusjärjestelmässä. Näitä eri koulutusvaiheita ohjaavilla rakenteilla on ratkaiseva

rooli mediakasvatusosaamisen yhdenvertaisessa rakentamisessa koko koulutuspolulla, joka kattaa laajasti koulutusjärjestelmään kuuluvat ikäluokat. Jotta linjausten tavoitteet toteutuvat, on tärkeää määritellä konkreettisesti, miten medialukutaidon vahvistaminen käytännössä tapahtuu.

Osaamisen kehittämisen toimenpiteet 5.2 osiossa tulisi varhaiskasvatuksen rooli kirjata kuten muiden koulutusasteiden. Nyt korkeakoulutuksen rooli osaamisen kehittämisen osiossa saa huomattavaa painoarvoa muihin koulutusasteisiin verrattuna.

Varhaiskasvatus ja esiopetus muodostavat kuitenkin koulutusjärjestelmän ensimmäisen vaiheen, jossa lasten mediataidot ja turvallisen digitaalisen toimijuuden perusta alkavat kehittyä. Tämän vaiheen selkeä tunnistaminen ja eksplikointi on välttämätöntä, jotta mediakasvatuslinjauksia voidaan toteuttaa johdonmukaisesti koko koulutusjärjestelmän läpi. Yleisluonteinen ilmaisu ”kaikilla koulutusasteilla” ei tämän vuoksi ole riittävä, vaan linjauksissa tulee nimenomaisesti huomioida varhaiskasvatus ja esiopetus mediakasvatuksen lähtökohtina. Varhaiskasvatuksen osalta toimenpiteinä voidaan mainita muun muassa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laaja-alaisen osaamisen alueet: Monilukutaito ja Tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen ja tavoitteet voidaan sijoittaa osaksi näitä kokonaisuuksia.

Hyvä alku olisi myös sisällyttää asiakirjaan otsikkotason kirjaus: ”Vahvistetaan medialukutaidon asemaa **varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa.**” Kirjaus tekisi näkyväksi varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen roolin mediataitojen perustan rakentumisessa ja loisi selkeän lähtökohdan linjausten johdonmukaiselle toimeenpanolle.

On hyvä, että linjauksissa todetaan mediakasvatuksen perustuvan tutkimustietoon. Tämä edellyttää kuitenkin sitä, että jo opettajankoulutusvaiheessa opiskelijoilla on mahdollisuus suuntautua mediakasvatuksen kysymyksiin tavalla, joka tukee heidän suuntautumistaan tulevaisuudessa myös tutkimustyöhön. Näin varmistetaan, että opetuslalle syntyy uutta tutkimusta alalta ja opetuksen käytännöt rakentuvat myös tulevaisuudessa vahvalle, ajantasaiselle tietoperustalle. Luonnoksen kirjaukset korkeakouluopetuksesta tukevat tätä, mutta opettajankoulutuksen rooli mainitaan vain yksittäisinä lauseina toimenpideoiossa.

Pidämme tärkeänä, että linjauksissa korostetaan johdonmukaisen suomenkielisen käsitteistön kehittämistä mediakasvatuksen tueksi. Samalla on kuitenkin välttämätöntä, että vastaavaa käsitteellistä selkeyttä kehitetään myös ruotsinkieliselle käsitteistölle, ja tämän tulisi näkyä linjauksissa yhtä selkeästi.

Luonnoksen mukaan mediakasvatuksen rahoitus on tällä hetkellä lyhytjänteistä, pirstaleista ja riittämätöntä, mikä vaikeuttaa pitkäjänteistä kehittämistä ja on johtanut keskeisten rakenteiden, kuten osaamiskeskusten, loppumiseen. Luonnos ehdottaa rahoituspohjan monipuolistamista ja pysyvämpien rahoitusmallien rakentamista, jotka ovat kannatettavia. Pidämme kannatettavana kirjausta, jossa ehdotetaan mediakasvatuksen tukemisen sisällyttäväksi pysyvästi julkishallinnon rahoitusohjelmiin, sekä koulutuksen, kulttuurin, digitaalisen osallisuuden, hyvinvoinnin, aluekehityksen, kestävä kehityksen, kansallisen turvallisuuden ja resilienssin rahoituskanaviin. Katsomme, että pysyvä julkinen rahoitus on realistinen tavoite, sillä mediakasvatus voidaan liittää olemassa oleviin sivistys-, kulttuuri-, digitalisaatio- ja turvallisuuspolitiikan rahoitusohjelmiin, joka edellyttää lopulta poliittisen tason päätöstä.

Täydennyskoulutus

Luonnoksessa todetaan, että täydennyskoulutuksella vahvistetaan erityisesti työssä olevien opettajien ja muiden työssään medialukutaitoa edistävien ammattilaisten osaamista. Kirjaus on kannatettava, mutta huolemme kohdistuu siihen, että millaista täydennyskoulutusta heille tarjotaan. Yleisluonteiset kirjaukset, jossa julkishallinnossa tarjotaan medialukutaitokoulutusta kaikille julkisen sektorin työntekijöille osana työssäoppimista ja työnantajat tarjoavat mahdollisuuksia medialukutaitokoulutuksiin osallistumiselle ovat riittämättömiä. Ensinnäkin on tärkeää, että koulutus kohdistuu siihen, millaisia digitaalisen ja ei-digitaalisen mediakasvatuksen taitoja opettajilla pitäisi olla. Lisäksi täydennyskoulutuksen tulisi olla tutkimustietoon perustuvaa, jotta koulutussisällöt eivät perustuisi hetkellisiin ilmiöihin tai irrallisiin työpajoihin, vaan pitkäjänteiseen, näyttöön perustuvaan osaamisen kehittämiseen.

Täydennyskoulutusta tulee lisäksi antaa kelpoisuuden omaavat opettajat, jotta koulutuksen pedagoginen laatu, tutkimusperustaisuus ja opetussuunnitelmien mukaiset, opetukselle asetetut tavoitteet toteutuvat johdonmukaisesti.

Lisäksi tarvitaan rakenteellisia ratkaisuja, jotka varmistavat koulutusten yhdenvertaisen saavutettavuuden eri koulutusasteilla. Pelkkä mahdollisuuden tarjoaminen ei riitä, jos osallistumiseen ei varata työaika, jos koulutus ei ole riittävän toimialakohtaista tai mediakasvatuksen strategista merkitystä ei tunnisteta. Jotta medialukutaito voi aidosti tukea koulutusjärjestelmän opetustoimintaa ja päätöksentekoa, sen on oltava osa pitkäkestoista osaamisen johtamista, ei irrallinen koulutustoimenpide. Edellä mainitut olisi tärkeää eksplikoida jo toimenpideosuudessa.

Mediakasvatuksen tulee lisäksi toteutua yhdenvertaisesti koko maassa, mikä edellyttää koulutuksen järjestäjiltä riittäviä resursseja, rakenteellista tukea ja pitkäjänteistä rahoitusta.